

Tendrapport recreatie, toerisme en vrijetijd

Ruimte voor Recreatie en Toerisme; een leidraad voor een betere integratie van recreatie en toerisme in ruimtelijk beleid, plannen en projecten

Jasper Heslinga, Stefan Hartman, Jeroen Nawijn en Daniek Nijland

NBTC
Nederlands Bureau
voor Toerisme &
Congressen

Trendrapport toerisme, recreatie en vrije tijd 2023

Capita Selecta

Drukke weten? Drukke meten!

Maarten Soeters en Pim Nouwens

ESG-regulering gevaar voor hotelwaarderingen

Alexander Sassen

Hoe kan een museum de belevingsimpact vergroten?

Pieter de Rooij en Adriaan van Liempt

Hospitality Robotics

Klaas Koerten, Daphne M. Dekker, Alexander Lennart Schmidt en Ahmet Vatan

Inzicht in toeristische verhuur via online verhuurplatformen

Maarten Soeters en Egbert van der Zee

Ontmoetingen in oorlogstijd: interactieve technologie en storytelling bij Erfgoed 's-Hertogenbosch

Moniek Hover, Juraan van Waalwijk, Else Krijgsheld, Mata Haggis-Burridge, Dennis Dekker, Cyril de Vroom en Klaas Nagel

Op weg naar een duurzaam gastvrije bestemming met een nieuw City Hospitality Experience model

Karoline Wiegerink, Jan Huizing en Yasemin Oruc

Op weg naar een Nul-Emissies Toerisme Scenario

Paul Peeters

Organisatorische en administratieve acties en routines zijn cruciaal!

Arjan van Rheede

Ruimte voor Recreatie en Toerisme; een leidraad voor een betere integratie van recreatie en toerisme in ruimtelijk beleid, plannen en projecten

Jasper Heslinga, Stefan Hartman, Jeroen Nawijn en Daniek Nijland

Toerisme als drijvende kracht voor bewonersprofijt

Daniek Nijland, Jeroen Klijs, Evelien Visser-Jonker, Karoline Wiegerink, Jan Huizing en Yvonne Cornax

Waddengastronomie versterkt Werelderfgoed beleving: streekproducten in de toeristische ontwikkeling

Ernst Jonker en Anke Arts

Werken aan diversiteit en inclusie in de culturele en creatieve sector: geen tijdelijk project, maar een continu veranderproces

Peter van der Aalst

Ruimte voor Recreatie en Toerisme; een leidraad voor een betere integratie van recreatie en toerisme in ruimtelijk beleid, plannen en projecten

AUTEURS

Jasper Heslinga, Stefan Hartman, Jeroen Nawijn en Daniek Nijland

De vrijetijdsbehoefte in Nederland is enorm. Elk jaar ondernemen Nederlanders zo'n 3,6 miljard vrijetijdsactiviteiten buitenshuis, zoals uit eten gaan, sporten, recreëren in het groen en winkelen. Ruim 40% van deze activiteiten vindt plaats in de eigen gemeente. Voor deze vrijetijdsactiviteiten die inwoners in hun eigen woonomgeving ondernemen, is het Nederlandse landschap de belangrijkste basis. Naast de groeiende recreatiebehoefte vanuit eigen inwoners, heeft het Nederlandse landschap ook te maken met een groeiende toeristische vraag. Zo schat het NBTC in dat het aantal verblijfsbezoekers vanuit het buitenland met minimaal 50% zal groeien van 18 miljoen in 2017 naar 29 miljoen in 2030 en dat het aantal verblijfsbezoekers uit eigen land met 27% zal groeien van 24,3 miljoen in 2017 naar 30,9 miljoen in 2030.

Om deze behoefte aan recreatie en toerisme te kunnen faciliteren, is ruimte nodig: een plek voor deze activiteiten in het Nederlandse landschap (ANWB, 2023). Tegelijkertijd wordt dit landschap gedeeld met allerlei andere gebruiksvormen en gaat het de komende decennia flink op de schop. Denk aan de vele programma's, plannen en projecten die er zijn voor landbouw, natuurbeheer, water, energie, wonen, etc. Als de belangen van recreatie en toerisme (hierna: R&T) daarin te weinig integraal worden meegenomen, stranden mooie plannen in de uitvoering, worden kansen niet benut of worden er plannen gerealiseerd met te weinig belevingskwaliteit. Daarom is het van belang dat alle provincies R&T als vanzelfsprekend meenemen in ruimtelijke opgaven. Doen zij dit niet, dan komt de ruimte voor recreatie meer en meer in de verdrukking. Iets wat – gezien het belang van recreatiemogelijkheden voor de brede welvaart in Nederland – zeer onwenselijk is.

Waarom een leidraad?

De grote vraag is echter, hoe doe je dat? In opdracht van het vrijetijdsnetwerk - een samenwerking van de 12 provincies - is een leidraad opgesteld om hier beter grip op te krijgen. De 'Leidraad Ruimte voor Recreatie en Toerisme' biedt provincieambtenaren (maar ook bijvoorbeeld Rijks- en Gemeenteambtenaren) R&T handvatten voor een betere integratie van R&T in het ruimtelijk domein. Dit artikel bevat de belangrijkste hoofdlijnen daarvan. Een link naar de volledige leidraad is te vinden aan het einde van dit artikel.

De leidraad helpt ambtenaren R&T om ervoor te zorgen dat R&T integraal onderdeel wordt van de brede ruimtelijke puzzel. Dit is nodig om de kansen voor vrijetijdsbesteding die ons landschap biedt te verzilveren en om te garanderen dat er in de toekomst voor iedereen voldoende ruimte is om in de eigen woonomgeving te recreëren. Het is namelijk helemaal niet vanzelfsprekend

dat R&T wordt meegenomen bij ruimtelijke ingrepen. En bovendien is dit nog geen integraal onderdeel van de brede ruimtelijke puzzel. Nederland heeft immers te maken met veel grote ruimtelijk en sociaaleconomische opgaven, terwijl de fysieke ruimte schaars is en de budgetten beperkt. Slimme combinaties zijn daarom nodig om het optimale uit investeringen te halen en om multifunctionele plekken te maken, die voor inwoners én bezoekers van waarde zijn. De basisgedachte van deze leidraad is dat in potentie elk landschap dus óók een vrijetijdslandschap is, kan zijn, of kan worden. Maar dan moeten deze slimme combinaties wel gezien en gemaakt worden!

“Recreatie en toerisme zijn onlosmakelijk verbonden met de ruimtelijke transitieopgaven de komende jaren. Sterker nog, er zijn veel kansen om R&T integraal mee te nemen in grote gebiedsontwikkelingen. Denk bijvoorbeeld aan voldoende recreatieruimte/groen bij nieuwe woningen, snelfietsroutes naar vrijetijdsbestemmingen, nieuwe routestructuren in combinatie met groenblauwe dooradering en (groene) verbindingen in stadsrandzones. Door R&T te koppelen aan ruimtelijke opgaven ontstaan kansen voor het vergoten van de ruimtelijke kwaliteit van de leefomgeving. Ook kan het bijdragen aan de sociaaleconomische versterking van o.a. het landelijk gebied. De leidraad geeft praktische handvatten voor deze koppeling.”

(Jesse Zwiers, beleidsambtenaar provincie Overijssel)

Concreet beschrijft de leidraad vier rollen die ambtenaren R&T kunnen aannemen en vier fasen van beleidsontwikkeling waarin zij diverse acties kunnen ondernemen (zie Figuur 1 voor het overzicht hiervan). Het idee is dat de situatie in elke provincie anders is en dat bovendien elk proces of project om een eigen aanpak vraagt. Afhankelijk van de situatie kunnen ambtenaren R&T dus zelf bepalen welke rollen en acties gewenst of nodig zijn.

Hoe is deze leidraad tot stand gekomen?

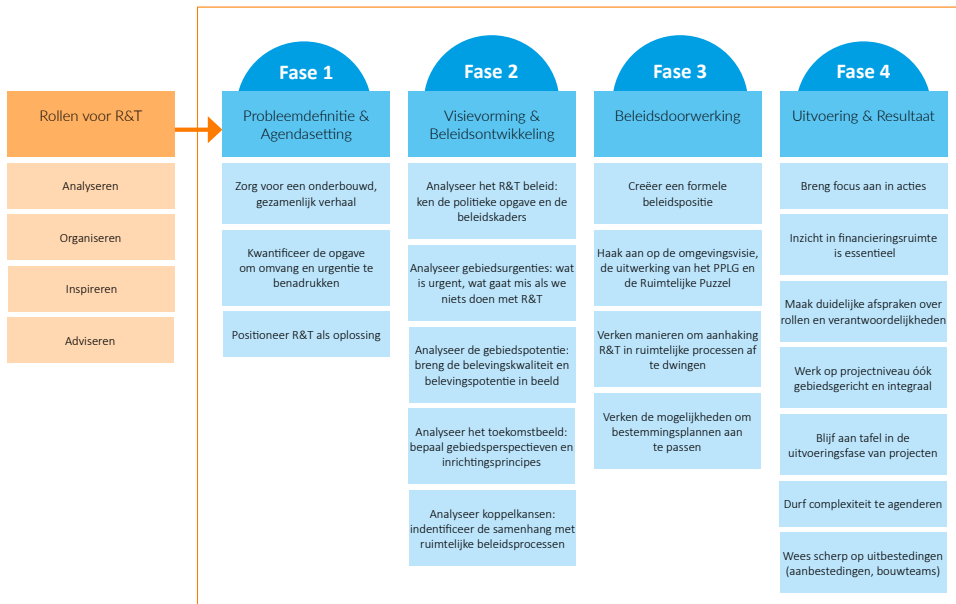
Via 25 gesprekken met mensen van het ministerie, provincies, waterschappen, adviesbureaus, projectontwikkelaars en bouwbedrijven zijn goede voorbeelden, te benutten (beleids) instrumenten en tips om de integratie van R&T in het ruimtelijke domein te verbeteren, naar voren gekomen. Via deskstudy is ingezoomd op de Rijksprogramma's die er al nu zijn of die nog komen gaan. Door middel van discussies met het provinciale Vrijetijdsnetwerk zijn de verkregen inzichten aangevuld en getoetst. De projectgroep (zie Colofon) heeft vervolgens alle bevindingen samengebracht en de leidraad geschreven.

Welke rollen kunnen ambtenaren R&T aannemen?

Voor ambtenaren R&T is het van belang om verschillende rollen aan te kunnen nemen met daarbij horende competenties. De leidraad maakt onderscheidt tussen vier rollen: analyseren, organiseren, inspireren en adviseren (zie Figuur 1). Deze rollen komen terug in de verschillende fasen van beleidsontwikkeling (zie figuur). Welke rollen nodig zijn, is afhankelijk van hoe processen verlopen en om welke fase het gaat.

Analyseren

De belangrijkste competenties binnen de rol 'analyseren' zijn: het vinden, doorgronden, analyseren en interpreteren van relevante (beleids) ontwikkelingen in het R&T en ruimtelijke domein en het bepalen van gevolgen daarvan. Dit betekent dat de ambtenaar R&T idealiter niet alleen op de hoogte is van ontwikkelingen binnen het eigen domein, maar ook actief op zoek gaat naar voor R&T kansrijke beleidsontwikkelingen in het ruimtelijke domein. Denk bijvoorbeeld aan programma's op Rijksniveau waarin een gebiedsgerichte aanpak in combinatie met maatschappelijke en/of sociaaleconomische doelen centraal staat. R&T maakt daar meestal niet automatisch expliciet onderdeel van uit, terwijl er wel degelijk koppelkansen zijn. Op provinciaal niveau zijn onder meer de omgevingsvisie, omgevingsverordening, sportbeleid, groenbeleid of

Figuur 1: Overzicht van rollen en fasen (bron auteurs)

gebiedsontwikkelingsprojecten relevant. Het is belangrijk om de inhoud daarvan op hoofdlijnen te kennen, specifiek op zoek te gaan naar ontwikkelmogelijkheden voor R&T en daarover in gesprek te gaan.

Organiseren

Competenties rondom de rol van 'organiseren' zijn: een open houding, sterk in netwerkvorming en relatiebeheer (zowel intern als extern), proactief, actie- en taakgericht, organisatietalent, doorzetter. In deze rol is de ambtenaar proactief op zoek naar gezamenlijke ambities en belangen en klopt op de deur bij andere beleidsvelden zoals leefomgeving, leefbaarheid, economie, sociale zaken, landelijk gebied, cultuur en erfgoed, sport, woningbouw, natuur en groenontwikkeling. Soms gaat het ook over een regierol pakken: een project, programma of gebiedsopgave vereist een eigenaar, trekker of regisseur. Een initiatief leidt niet zomaar tot een productieve coalitie. Dat moet georganiseerd worden. En, opgevallen worden al snel groter en complexer waardoor ze een projectleider, gebiedsregisseur, regio-secretaris of gebiedsaanjager nodig hebben. Daarnaast is het zaak voor het beleidsdomein

R&T om vroegtijdig aan te haken in ruimtelijke processen. Het liefst in de verkenningsfasen van de ontwikkeling van beleid, programma's en/of projecten, maar toch uiterlijk in de planontwikkelingsfase.

Inspireren

Voor de rol 'inspireren' zijn de belangrijkste competenties: bewust zijn van het belang van de juiste 'framing', de juiste boodschap kunnen vormen en op passende wijze overbrengen, taalvaardig zijn, goed geïnformeerd zijn ten aanzien van relevante voorbeelden, projecten, onderzoeken, contacten, etc. Het is van essentieel belang om te werken vanuit een weloverwogen 'framing' van R&T die aansluit bij het ruimtelijke domein. Dit kan door duidelijk te maken dat de meeste bezoekers van plekken inwoners zijn uit de directe omgeving of regio en te spreken over bezoekers in plaats van recreanten en toeristen, en over 'ons' in plaats van 'zij'. Daarnaast is het slim om aan te sluiten bij de manier waarop gebiedspartijen hun uitdagingen formuleren. Door aan te sluiten bij jargon uit het ruimtelijke domein ontstaat er draagvlak en herkenbaarheid bij gesprekspartners. Spreek bijvoorbeeld liever over

multifunctioneel ruimtegebruik, integratie van opgaven en multifunctionele landbouw in plaats van agrotourisme, etc.

Adviseren

Voor de rol 'adviseren' is het belangrijk om competenties te hebben zoals: het gelijktijdig sectoraal, integraal en gebiedsgericht kunnen werken, het herkennen van processen die niet integraal zijn ingericht en adviseren over hoe dit inhoudelijk beter kan. Ruimtelijke opgaven zijn complex en ruimte is schaars, dus integraal beleid is een noodzaak om alle functies en belangen een plek te kunnen geven. Om de dialoog met andere beleidsdomeinen aan te kunnen gaan, zijn scherp geformuleerde R&T-sectorespecifieke ambities en doelstellingen nodig. Gebiedsgericht werken is essentieel om concreet te worden en stappen te zetten binnen het ruimtelijke domein. Idealiter is gebiedsgericht en integraal werken onderdeel van de taakomschrijving van de R&T-er of, nog beter, een organisatie brede overtuiging én onderdeel van de werkwijze.

Hoe en wanneer kunnen ambtenaren R&T aanhaken op gebiedsprocessen?

Aanhaken kan in vier (veelal) terugkerende fases (zie Figuur 1 voor het overzicht). Hoewel evaluatie ontzettend belangrijk is, is dit niet als aparte fase genoemd, maar juist vanwege het cyclische en continue karakter van dit soort processen zit dit het idee van evalueren, leren en bijsturen impliciet in elke fase vanzelfsprekend verweven.

Fase 1 | Agendasetting & probleemdefinitie

In deze eerste fase is het van belang om enerzijds een onderbouwd verhaal te hebben over de urgentie van de ruimtelijke opgave op het gebied van R&T en anderzijds over de waarde van R&T voor ruimtelijke opgaven ('what's in it for them'). Nu is dit verhaal vaak nog te versnipperd, te weinig als R&T domein georganiseerd en gepositioneerd, te weinig onderbouwd, en nog te intern en op de eigen sector gericht. Laat zien hoeveel ruimte (en geld) er nodig is om de huidige én toekomstige recreatieve & toeristische vraag goed te kunnen accommoderen. Dit maakt de urgentie

van opgaven voor iedereen duidelijk en de omvang kan worden afgezet tegen de ruimtevraag vanuit andere beleidsterreinen. Concrete cijfers over R&T en de ruimtelijke impact ervan, helpen in de bewustwording van beleidsmedewerkers in het ruimtelijke domein en andere domeinen over de omvang van de ruimtevraag van R&T. Tot slot is het belangrijk om R&T te positioneren als middel om maatschappelijke waarde te creëren, als oplossing voor gebiedsopgaven en een manier om ruimtelijke opgaven (belevings)kwaliteit te geven.

Fase 2 | Visievorming & Beleidsontwikkeling

Vanuit R&T moet er een beleidsvisie zijn met concrete doelen en ambities. Zonder een grondige kwantitatieve analyse én heldere visie is er een risico op lukraak inspringen op gelegenheid uit het ruimtelijke domein, zonder dat dit bijdraagt aan een groter plan. Concrete acties om dit vorm te geven zijn: het analyseren van R&T beleid door het kennen van de politieke opgave (wat moet er gebeuren?) en de beleidskaders (welke ruimte is er en wat kan er?), analyseren van de ruimtelijke R&T opgaven in verschillende typen vrijetijdlandschappen en het analyseren van de gebiedspotentie door de belevingskwaliteit en belevingspotentie in beeld te brengen. Vervolgens is het schetsen van een toekomstbeeld van belang door gebiedsperspectieven en inrichtingsprincipes te bepalen en te kijken waar koppelkansen liggen door te identificeren waar de samenhang met ruimtelijke beleidsprocessen zit.

Fase 3 | Beleidsdoorwerking

Deze fase gaat over het borgen van de gemaakte keuzes rondom visie, doelen en ambities in de hiervoor besproken fase. Voor deze borging zijn er direct binnen het eigen R&T domein helaas weinig instrumenten beschikbaar. Wel kan een formele beleidspositie worden gecreëerd door R&T beleid vast te laten stellen door Provinciale Staten (PS) en/of Gedeputeerde Staten (GS). Daarnaast zijn er kansen om R&T doelen vast te leggen door middel van instrumenten in het ruimtelijk domein. Aanhaken op de omgevingsvisie kan bijvoorbeeld helpen bij het borgen van de R&T ambities voor de lange termijn ten aan-

zien van de inrichting van de fysieke leefomgeving. Daarnaast is het zinvol om te verkennen op welke manieren aanhaking van R&T in ruimtelijke processen is af te dwingen. Tot slot zijn zaken op lokaal schaalniveau vastgelegd in bestemmingsplannen en is het belangrijk op zoek te gaan naar mogelijkheden die aan te passen. Zo geven bestemmingsplannen vaak al ruimte om een recreatieve functie toe te voegen aan een agrarische bestemming. Dit kan mogelijk – onder voorwaarden - opgerekt worden in het kader van multifunctionele landbouw en kan bijdragen aan de oplossing van het stikstofdossier.

Fase 4 | Uitvoering & Resultaat

Deze laatste fase gaat over de daadwerkelijke uitvoering. Voor het vergroten van impact in deze fase kunnen de volgende zaken worden gedaan. Het aanbrengen van focus in acties door vanuit de visie te bepalen bij welke processen aan te haken. Te zorgen voor inzicht in de financieringsruimte en tast af bij welke opgave er nog winst kan worden behaald. Het maken van duidelijke afspraken over rollen en verantwoordelijkheden, ook op projectniveau. Daarnaast is het essentieel om op projectniveau óók gebiedsgericht en integraal te werken en te proberen aan tafel te blijven in de uitvoeringsfase van projecten om het belang van R&T te blijven benadrukken. Tot slot, is het belangrijk om complexiteit te durven te agenderen en scherp te zijn op de eisen voor uitbestedingen.

Wie zijn de belangrijkste partners?

Een goede inbedding van R&T in het ruimtelijk domein bereik je niet alleen. Een goede samenwerking met andere partijen is hiervoor essentieel. Partners bevinden zich binnen en buiten de organisatie. Binnen de organisatie zijn het collega's van andere (beleids)afdelingen die zich bezighouden met de (her)inrichting van landelijk gebied (PPLG), natuur (Agenda Natuurinclusief), ruimtelijke ontwikkeling (omgevingsvisie), woningbouwontwikkeling (woondeals) of breder met sociale zaken en leefbaarheid. Buiten de organisatie zijn het andere provincies die aan dezelfde vraagstukken werken (verenigd

in het Vrijtijdsnetwerk), de projectteams die uitvoering geven aan de Rijksprogramma's, de programmaleiders en -teams die (projectmatig) vormgeven aan ruimtelijke interventies, bijvoorbeeld van Rijkswaterstaat, Waterschappen, projectontwikkelaars, vastgoedontwikkelaars of bouwteams.

Wat kunnen provincies gezamenlijk doen?

Alhoewel de benodigde rollen en acties afhankelijk zijn van de specifieke situatie van een project of provincie, zijn er ook een aantal zaken die provincies gezamenlijk kunnen oppakken door tijd en inzet te bundelen, bijvoorbeeld via het Vrijtijdsnetwerk. Samen sta je immers sterker, zeker als het gaat om de lobby voor inbedding van R&T in Rijksprogramma's. Bovendien zijn er volop kansen om van elkaar te leren. Van de acties beschreven in de leidraad, zijn met name de volgende geschikt om als provincies gezamenlijk op te pakken:

- Periodiek in beeld brengen welke landelijke en/of interprovinciale processen het meest urgent zijn en waarop de meeste invloed kan worden uitgeoefend. Vervolgens bepalen of hier gezamenlijke actie op ondernomen moet worden en zo ja welke.
- Uitwerken van een goed onderbouwd gezamenlijk verhaal over de urgentie en waarde van het meenemen van R&T bij ruimtelijke opgaven, en de rol van provincies hierin.
- Uitwerken van een aantal algemene, beeldende inrichtingsprincipes voor het meenemen van R&T in verschillende typen landschappen, om ter inspiratie mee te geven aan collega's in het ruimtelijk domein.
- Ontwikkelen van algemene toepasbare basiscriteria voor een Esthetisch Programma van Eisen. Dit helpt om in gezamenlijkheid helder te hebben welke inhoudelijke wensen/ eisen er vanuit R&T aan het resultaat worden gesteld van een grotere ruimtelijke transitie opgaven.
- Ervaringen uitwisselen als het gaat om het verankeren van R&T in bijvoorbeeld een omgevingsvisie en omgevingsverordening.

Conclusies en aanbevelingen

Dit artikel bespreekt de belangrijkste onderdelen van de leidraad 'Ruimte voor Recreatie & Toerisme'. De leidraad biedt handvatten aan ambtenaren R&T voor de integratie van R&T in het ruimtelijk domein. De leidraad geeft aan wat er vanuit het R&T domein zelf gedaan kan worden én hoe de verbinding met het ruimtelijk domein gerealiseerd kan worden.

We gaven aan dat er vier mogelijke rollen zijn voor ambtenaren R&T die terugkomen in de verschillende fasen van beleidsontwikkeling (analyseren, organiseren, inspireren en adviseren). Welke rollen nodig zijn, is afhankelijk van hoe processen verlopen en om welke van de vier fasen van de beleidscyclus het gaat (Agendasetting & probleemdefinitie, Visievorming & Beleidsontwikkeling, Beleidsdoorwerking, Uitvoering & Resultaat). Daarbij is van belang dat het integreren van R&T in het ruimtelijk domein geen lineair proces is. Idealiter wordt R&T van het begin af aan (Agendasetting & probleemdefinitie) integraal meegenomen. Soms zijn processen echter al gaande, waardoor de integratie van R&T (te laat op gang komt en het zoeken is naar (mogelijk een zeer beperkt aantal) acties die nog wel ingezet of uitgevoerd kunnen worden. De fasen zijn dan ook meer een cyclisch denkmodel en benadrukken het continue karakter van het proces. Immers, onder invloed van 'grote transities' in de samenleving zijn het R&T en het ruimtelijke domein continu in beweging.

“Als provincies hebben we in de komende tijd een opgave in de ruimte. Als we vanuit het beleid van Recreatie en Toerisme zorgen voor slimme koppelingen tussen verschillende opgaven, dan slaan we meerdere vliegen in één klap. Deze leidraad helpt ons bij het aangaan van die processen.”

(Nicky Greven, beleidsambtenaar provincie Gelderland)

Meer te weten komen over dit onderwerp?

De volledige leidraad is te vinden via de CELTH website – www.celth.nl – en gaat in veel meer detail in op de in dit artikel beschreven rollen en fasen. Bovendien bevat de leidraad een aantal voorbeelden uit de praktijk.

Dit artikel is gebaseerd op de 'Leidraad Ruimte voor Recreatie en Toerisme', opgesteld door onderzoekers van NHL Stenden University of Applied Sciences, Breda University of Applied Sciences, HZ University of Applied Sciences en For the Love of Place. De leidraad is opgesteld in opdracht van het vrijetijdsnetwerk (VTN). De totstandkoming is begeleid door Jesse Zwiers, Hans de Haan (beide Provincie Overijssel), Nicky Greven (Provincie Gelderland), Odette Hartgerink (Provincie Zuid-Holland) en Miranda Andriessen (Ministerie van Economische Zaken & Klimaat (EZK)). Het onderzoek is ondersteund vanuit het Centre of Expertise Leisure, Tourism and Hospitality (CELTH).

Contactgegevens auteurs

Jasper Heslinga, Senior Lecturer-Researcher, European Tourism Futures Institute, NHL Stenden Hogeschool, jasper.heslinga@nhlstenden.com

Stefan Hartman, Senior Lecturer-Researcher, NHL Stenden Hogeschool and Head, European Tourism Futures Institute, stefan.hartman@nhlstenden.com

Jeroen Nawijn, Senior Researcher & Lecturer, Breda University of Applied Sciences, Nawijn.J@buas.nl

Daniek Nijland, Researcher, HZ Kenniscentrum Kusttoerisme, HZ University of Applied Sciences, daniek.nijland@hz.nl

Trendrapport toerisme, recreatie en vrije tijd 2023

Dit artikel is gepubliceerd in de 2023 editie van het Trendrapport toerisme, recreatie en vrije tijd. Het Trendrapport wordt jaarlijks samengesteld door NBTC, CELTH en NRIT. Het rapport omvat drie delen: Omgevingsfactoren, Domeinen en Capita Selecta. Wij bieden in dit prettig leesbare rapport een actueel inzicht in de belangrijkste trends en ontwikkelingen in toerisme, recreatie en vrije tijd.

Het Trendrapport is inmiddels uitgegroeid tot hét standaard jaarboek voor de hele vrijetijdssector. Het rapport biedt naast een actueel (statistisch) overzicht in vraag en aanbod een toegespitst inzicht in voor de vrijetijdssector relevante trends, innovaties en ontwikkelingsrichtingen. Nieuw is de online omgeving waar alle content uit het Trendrapport beschikbaar is.

Dit artikel is een van de 13 interessante en verdiepende artikelen uit Capita Selecta. Deze artikelen gaan over een breed scala aan onderwerpen. Deze artikelen worden door deskundigen van het Center of Expertise Leisure, Tourism & Hospitality (CELTH) en andere onderzoekers geschreven.

Het rapport is direct leverbaar en omvat 368 pagina's met honderden tabellen en grafieken. Bestellen gaat eenvoudig via de store van NRIT: <https://www.nrit.nl/store/>

NRIT

De Limiet 15d
4131 NR Vianen
Tel. 085 - 0475 700
www.nrit.nl
info@nrit.nl

Het Vakantiepark in Nederland

Een digitale én fysieke publicatie met trends, ontwikkelingen en scenario's voor bungalowparken en kampeerterrainen

De publicatie 'De toekomst van het vakantiepark' wil informeren met feiten over vakantieparken, inzicht geven in de markt waarin ze opereren en inspireren om tot een duurzame toekomst voor de branche te komen.

Vrijtijdstudies

Vrijtijdstudies is het enige wetenschappelijke tijdschrift gericht op de Nederlandse situatie van de vrijetijdssector, waarin onderzoeksuitkomsten en beleidsvoorstellen over verschillende deelvelden van de vrije tijd, sport, recreatie, toerisme, media, vrijwilligerswerk, ruimte- en tijdgebruik met elkaar in verband worden gebracht en in samenhang worden geanalyseerd.

R&T

Recreatie & Toerisme is hét vakblad voor professionals werkzaam binnen recreatie, toerisme en vrije tijd. De redactie verzorgt met en voor beslissers in recreatie en toerisme analyses, opiniestukken en achtergronden van actuele ontwikkelingen en trends. Van managementtips tot trends, het blad vertaalt de ontwikkelingen naar praktische toepassingen voor het groeiende vakgebied.

Kennisplatform NRITmedia.nl

NRITmedia.nl is hét kennisplatform voor professionals werkzaam binnen recreatie, toerisme en vrije tijd. De redactie verzorgt op dit platform het dagelijkse nieuws en exclusieve achtergrondartikelen op uw vakgebied. NRITmedia.nl geeft inzicht in uw branche, waar de ontwikkelingen elkaar snel opvolgen. De redactie selecteert en bewerkt alle relevante gebeurtenissen in voor u direct toepasbare nieuwsberichten en achtergrondartikelen. Zo kunt u meteen inspelen op de belangrijkste trends, ontwikkelingen en innovaties in de totale gastvrijheidseconomie.